

H. J. Scheffer, *Henry Tindal. Een ongewoon heer met ongewone besognes* (Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1976, 397 blz. en 76 blz. noten los toegevoegd, f 39,50, ISBN 90 228 3531 6).

De naam van Henry Tindal zal vele historici onbekend zijn; tot de figuren uit het eerste gelid heeft hij dan ook niet behoord, maar de beschrijving van zijn leven en activiteiten belicht belangwekkende aspecten van de Nederlandse geschiedenis in de jaren 1880-1900. Hij behoorde tot een familie van officieren en hovelingen, na 1815 in de adelstand verheven. Zijn vroeggestorven moeder Maria van der Vliet behoorde tot de Amsterdamse geldaristocratie. De vader, Willem Frederik Tindal, werd uit het leger ontslagen, omdat hij de minnaar van koningin Sophie zou zijn. Henry diende als officier in Atjeh, werd jong afgekeurd en trouwde toen met de weduwe van de beursmagnaat Willem Borski III. Het fortuin van zijn vrouw stelde Tindal in staat tot politieke acties en zakelijke ondernemingen, toen ongebruikelijk voor een heer van stand.

Hij zond vele requesten aan de Staten-Generaal, meest over militaire zaken, waarin de legerorganisatie en het regeringsbeleid het moesten ontgelden. Opschudding veroorzaakte zijn waarschuwing voor het gevaar van een onverhoedse Duitse overval, gecombineerd met een vlootbombardement op Den Haag. Nog meer sensatie bracht een brochure in 1890, waarin hij er (terecht) op wees, dat de koning feitelijk buiten staat was geraakt om te regeren. Dit leidde ook tot zijn optreden als spreker op druk bezochte vergaderingen van de radicale kiesvereniging 'Amsterdam', en zelfs tot een candidatuur voor de Kamer. Deze Hollandse Boulanger was echter – net als de Franse – een slecht politicus. Hoewel de inhoud van zijn geschriften vaak wel juist was, bedierf hij de zaak door een onverstandige en lawaaitige presentatie, zodat Kamerleden en militaire deskundigen er weinig aandacht aan besteedden. Hij wilde oprecht de publieke zaak dienen en toonde ook een zekere sociale bewogenheid, maar hij miste tact en voorzichtigheid van beleid.

Geleidelijk aan raakten de politieke en militaire onderwerpen in Tindal's leven op de achtergrond en hij ging zijn tijd en geld besteden aan zakelijke ondernemingen, die nogal optimistisch waren opgezet. Hij kocht een paar zuivelfabrieken en begon met een waterleidingbedrijf met zuivering door ozonisatie. Met name dit laatste kostte zo veel geld, dat Tindal in 1901 failliet ging. Hij had nog geprobeerd een installatie aan de Russische regering te verkopen, maar stierf tijdens de onderhandelingen in Petersburg.

Belangrijker dan deze melk- en waterzaken waren Tindal's bemoeiingen met de krantenwereld. In het begin van de jaren negentig kocht hij de meerderheid van de aandelen van het door De Koo geleide dagblad *De Amsterdammer*, dat hem in zijn politieke acties vaak had gesteund. Meer dan een werktuig was deze krant – een grote financiële strop sinds haar oprichting – voor Tindal niet en van samenwerking met de autoritaire De Koo kwam niet veel terecht, zodat tenslotte de hele redactie vertrok en het dagblad een paar jaar later failliet ging. In 1892 had intussen Tindal *De Telegraaf* gesticht, een onpartijdig blad, met een goede berichtgeving, gematigd hervormingsgezind, met *De Courant* als volksuitgave. Deze bladen hadden aanvankelijk wel succes, maar zakten af toen Tindal er geld uit haalde voor zijn ozonisatieprojecten. Pas na het faillissement van deze, toen Holdert eigenaar werd, bleek de formule een commercieel succes, ook al omdat deze het krantenvak veel beter kende dan de grillige Tindal.

Aan deze episode uit Tindal's leven voegt dr. Scheffer nog een hoofdstuk toe over de commerciële ontwikkeling van *De Telegraaf* tot 1940; dit is een zeer interessant verhaal uit het oogpunt van onze persgeschiedenis, maar het steekt compositorisch wel buiten het boek. Terecht zegt de auteur in zijn voorwoord, dat er nog veel aan de geschiedschrijving

van onze dagbladen ontbreekt; wij hopen, dat hij – met zijn grote kennis van zaken en zijn vlotte pen – er nog eens toe zal komen het zo zeer gemiste standaardwerk op dit terrein te schrijven.

In een wat nauwer verband tot Tindal staat het hoofdstuk 'De Freiherr en de Freule' over zijn zuster Willy, getrouwd met de ontslagen Duitse officier en ex-korporaal in het KNIL, von Barnekow, die meende een erfenis te vinden, maar werd teleurgesteld. Wraakzucht jegens Tindal en een andere zwager, de bierfabrikant Heineken, bracht het echtpaar tot het publiceren van schandaalverhalen over onze 'deftige' kringen – lang niet altijd van waarheid ontbloot –, die het paar tenslotte wegens belediging in het gevang deden belanden. Verwonderlijk is het vertrouwen, dat Domela Nieuwenhuis in von Barnekow als vaste medewerker van *Recht voor Allen* enige tijd gesteld heeft.

Voor zijn boeiend en levendig geschreven boek heeft dr. Scheffer zeer veel onderzoek moeten verrichten, vaak op vrijwel onbetreden terreinen. Hij heeft dit op uiterst consciëntieuze wijze gedaan en daarvan verantwoording afgelegd in een handig afzonderlijk boekje, dat een schat van gegevens voor verder onderzoek naar de behandelde onderwerpen bevat. Hij heeft zich veel moeite gegeven om allerlei in zijn verhaal voorkomende personen en bedrijven te identificeren en als het ware geen zuiveldirecteur onopgemerkt gelaten. Een belangrijk element in de documentatie vormen de mededelingen van familieleden van de Tindals, die op zeer royale wijze allerlei zaken, die voor nabestaanden niet steeds even prettig waren, met de auteur hebben besproken. De uitvoering van het ruimschoots van goed uitgekozen illustraties voorziene boek is lofwaardig.

In een werk, dat zoveel feiten en cijfers bevat, konden drukfouten en kleine onjuistheden niet geheel uitblijven; zij zijn echter schaars. Wij willen slechts een paar storende foutjes noemen. Het is niet juist, dat de Amsterdamse radicalen in een later stadium progressief-liberalen werden genoemd (158); zij bleven daarvan uitdrukkelijk gescheiden tot ze in 1901, en niet in 1902 (162), zich aaneensloten in de VDB. De Radicale Bond heeft in december 1894 het fusieplan van Treub niet verworpen (163, 279); er is geen beslissing genomen, al was het duidelijk, dat de meerderheid er niet voor voelde. De aanduiding van het manifest der Liberale Unie van 1891 als een 'enorme zwenking' (167) lijkt ons wat overdreven; de verschillen met de circulaire van 1887 waren gering en inzake het kiesrecht hield de Unie vast aan de grondwet, die kentekenen van geschiktheid en welstand eiste. Een vreemde treffer van het drukfoutenduiveltje was de omdoping van het boekje van Van Praag, *De Radicalen, in Racialen!* (206, n. 494).

G. Taal

J. C. Witte, *J. B. van Heutsz. Leven en legende* (Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1976, 157 blz., f 19,90, ISBN 90 228 3532 4).

De directe aanleiding tot deze publicatie was, naar de auteur ons meedeelt, het bekende werk van P. van 't Veer over de Atjeh-oorlog. Witte stelde zich ten doel de controversiële figuur die Van Heutsz bij zijn leven en na zijn dood is geweest te ontdoen van de lagen geschiedvervalsing en -verfraaiing die daarop waren aangebracht. Ook zocht hij naar de redenen die een dergelijke misvorming van het 'historisch beeld' veroorzaakten. Het resultaat is een vlot geschreven en fraai geïllustreerde levensschets van de pacificator van Atjeh en gouverneur-generaal van Nederlands Indië, waaraan een apart hoofdstuk over de 'Van Heutsz-mythe' is toegevoegd.

De biografie van Van Heutsz die de lezer wordt geboden bevat op zichzelf weinig nieuws